

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

หลักนิติธรรมกับทนายความและการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย

จัดทำโดย นายภากร ชัชวาลวงศ์
รหัส ๖๕๑๐๒๓

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๑๐
วิทยาลัยศาลรัฐธรรมนูญ
สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ลิขสิทธิ์ของศาลรัฐธรรมนูญ

หลักนิติธรรมกับทนายความและการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย

ภากร ชัชวาลวงศ์

บทนำ

“หลักนิติธรรม” หรือ Rule of Law เป็นหลักการพื้นฐานที่สำคัญประการหนึ่งในทางกฎหมาย โดยหลักนิติธรรมนั้นเกิดขึ้นและมีพัฒนาการมาตั้งแต่ในยุคกรีกจนกระทั่งปัจจุบัน และเป็นหลักการที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นหลักพื้นฐานในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่ใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการมุ่งคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เมื่อมีข้อพิพาทเกิดขึ้นก็ต้องให้ศาลที่มีอิสระใช้กฎหมายเพื่อพิจารณาและตัดสินข้อพิพาทนั้นตามกฎหมายเพื่ออำนวยความยุติธรรมให้กับประชาชน ดังนั้น ตามนัยของหลักนิติธรรมนี้หากเกิดข้อพิพาทขึ้นระหว่างบุคคล หรือกรณีบุคคลเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม สิทธิและเสรีภาพในกระบวนการยุติธรรมของบุคคลดังกล่าวก็ต้องได้รับการรับรอง ภายใต้หลักนิติธรรมประชาชนทุกคนต้องสามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้อย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน โดยการอำนวยความยุติธรรมให้แก่ประชาชนดังกล่าวนี้เป็นหน้าที่ของบุคคลในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งได้แก่ ผู้พิพากษา พนักงานอัยการ พนักงานสอบสวน และทนายความ

ทนายความ เป็นวิชาชีพทางกฎหมายซึ่งมีบทบาทและหน้าที่สำคัญในการอำนวยความยุติธรรมให้แก่ประชาชน โดยการใช้ความรู้ ความชำนาญพิเศษ ในการช่วยให้ประชาชนเข้าถึงความยุติธรรม ปกป้องสิทธิและเสรีภาพของประชาชนซึ่งเป็นหลักการตามหลักนิติธรรม ผู้ประกอบวิชาชีพทนายความเป็นผู้มีความอิสระในการประกอบอาชีพ มีหน้าที่ประการหนึ่งคือ การนำเสนอข้อเท็จจริงในคดี เพื่อให้ศาลสามารถพิจารณาคดีได้อย่างละเอียดรอบคอบ และสามารถอำนวยความยุติธรรมให้แก่ประชาชนได้อย่างถูกต้องเป็นธรรม โดยเฉพาะหากปรากฏว่าประชาชนที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมอาจเสี่ยงต่อการถูกละเมิดสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานในกระบวนการยุติธรรม ทนายความก็จะมีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือประชาชนเพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้อย่างเท่าเทียมกัน ทั้งนี้บทบาทสำคัญของการมีทนายความคือการปฏิบัติหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือประชาชนที่ตกเป็นผู้ต้องหา หรือจำเลย ในการดำเนินคดีอาญานั้น นอกจากจำเลยต้องมีที่ปรึกษากฎหมายหรือผู้ที่ให้คำแนะนำทางด้านกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิต่าง ๆ ในการดำเนินคดีอาญา รวมทั้งแนวทางในการต่อสู้คดีหรือการมีส่วนร่วมในการเสนอข้อเท็จจริงต่อศาลเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงและพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนแล้ว ทนายความมีบทบาทในการคุ้มครองป้องกันสิทธิในระหว่างการดำเนินคดีอาญาที่อาจถูกละเมิด เช่น สิทธิในการโต้แย้งคัดค้านการสอบสวนโดยมิชอบ การยื่นขอให้ปล่อยในกรณีที่มีการคุมขังโดยมิชอบ การยื่นขอประกันตัว การยื่นคำร้องหรือคำขอหรือการทำคำให้การ และการนำสืบพยานหรือถามค้านพยานในศาล เป็นต้น^๑ ซึ่งสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในกระบวนการยุติธรรมดังกล่าวนี้เป็นหลักการพื้นฐานที่สำคัญใน

^๑ ธีรกาญจน์ ทองคำ, “ความสามารถในการดำเนินคดี: การจัดหาทนายความโดยรัฐให้จำเลยในคดีอาญา,” วิทยานิพนธ์หลักสูตรนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรปริทัศน์มณฑล มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, หน้า ๔๘.

การต่อสู้คดีระหว่างฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลยที่ประเทศที่ได้รับการยอมรับในระดับสากล ดังนั้นการมี
ทนายความให้การช่วยเหลือในคดีจึงเป็นกลไกสำคัญในการช่วยดำรงไว้ซึ่งหลักนิติธรรมประการหนึ่ง

ทว่าในสังคมปัจจุบันช่องว่างทางสังคมที่เพิ่มมากขึ้น ส่งผลต่อช่องว่างระหว่างความรวยความจน
ของคนในสังคม ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำขึ้นในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งส่งผลไปถึงความเหลื่อมล้ำใน
กระบวนการยุติธรรมด้วย ซึ่งได้แก่กรณีประชาชนที่เป็นคดีความเป็นคนยากจน ยากไร้ หรือขาดโอกาสใน
การเข้าถึงทนายความที่จะให้การช่วยเหลือในคดีทำให้ไม่สามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้อย่างมี
ประสิทธิภาพ กลไกการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายของสภาพทนายความในพระบรมราชูปถัมภ์ จึง
เป็นกลไกสำคัญที่มุ่งลดความเหลื่อมล้ำดังกล่าวในการเข้าถึงทนายความของประชาชน โดยกลไกนี้จัดให้มี
ทนายความอาสาที่เข้าไปให้การช่วยเหลือประชาชนคนยากจน ผู้ยากไร้ ให้ได้รับความยุติธรรมจากการ
ดำเนินคดี และได้รับคำปรึกษาทางกฎหมายและความช่วยเหลือจากทนายอาสาโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย
บทความนี้มุ่งศึกษาและนำเสนอบทบาทสำคัญของวิชาชีพทนายความผ่านกลไกของการช่วยเหลือ
ประชาชนทางกฎหมายสภาพทนายความในฐานะเป็นกลไกสำคัญในการดำรงไว้หลักนิติธรรมโดยกลไกของ
การช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายของทนายความ

เนื้อหา

หลักนิติธรรม

เมื่อกล่าวถึง “หลักนิติธรรม” หรือ Rule of Law ย่อมเป็นที่เข้าใจกันว่าหมายถึงหลักการ
พื้นฐานที่สำคัญประการหนึ่งในทางกฎหมายที่เกิดขึ้นและมีพัฒนาการมายาวนานตั้งแต่ในยุคกรีก โดย
หลักนิติธรรมเป็นหลักการพื้นฐานของรัฐว่ารัฐปกครองโดยกฎหมายเป็นใหญ่ไม่ใช่โดยคนเป็นใหญ่ ตาม
แนวคิดปรัชญากฎหมายธรรมชาติ โดยต่อมาหลักนี้ได้รับการรับรองอย่างชัดเจนในกฎบัตรแมกนาคาร์ตา
(Magna Carta) ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของรัฐธรรมนูญจารีตประเพณีของประเทศอังกฤษ ที่ถือปฏิบัติกันมา
ตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๖ ต่อมาใน ค.ศ.๑๘๘๕ ศาสตราจารย์ เอ. วี ไดซี่ (A. V. Dicey) ได้ให้ความหมายที่
ชัดเจนของหลักนิติธรรม ไว้ ๓ ประการ คือ^๒

๑) ความสูงสุดของกฎหมาย บุคคลจะต้องถูกลงโทษก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นทำผิดตามกฎหมายนั้น
จะต้องถูกตราขึ้นก่อนการกระทำผิด โดยผู้กระทำผิดจะต้องถูกฟ้องร้องให้ศาลยุติธรรมเป็นผู้พิพากษา

๒) ความเสมอภาคภายใต้กฎหมาย บุคคลทุกคนภายในประเทศย่อมเสมอภาคกันภายใต้กฎหมาย
เดียวกัน ไม่ว่าจะบุคคลนั้นจะมีฐานะบรรดาศักดิ์เป็นนักการเมืองชั้นสูง เป็นข้าราชการ นักธุรกิจ หรือ

^๒ วราเทพ รัตนากร, “หลักนิติธรรมกับการควบคุมการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐโดยฝ่ายนิติบัญญัติ” ออนไลน์. เข้าถึงเมื่อ ๑๖ กรกฎาคม
๒๕๖๕, https://www.constitutionalcourt.or.th/occ_web/ewt_dl_link.php?nid=1281, หน้า ๑ - ๓.

ประชาชนบุคคลทั่วไป หากกระทำความผิดจะต้องถูกพิจารณาและลงโทษภายใต้กฎหมายเดียวกัน โดยมาตรฐานเดียวกัน

๓) สิทธิเสรีภาพในความเป็นมนุษย์ บุคคลทุกคนย่อมได้รับความคุ้มครองในสิทธิเสรีภาพตามขอบเขตของกฎหมายและจารีตประเพณีของสังคม มีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นหรือการประชุมหารือกัน รวมทั้งมีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์

นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการที่สำคัญอีกหลายคนทั้งในต่างประเทศและในประเทศไทยที่ให้ความหมายและหลักการสำคัญของหลักนิติธรรมไว้แตกต่างกันออกไป อาทิ แอล. ฟูลเลอร์ (L.Fuller) ได้ให้หลักการที่สำคัญของหลักนิติธรรม ไว้ ๘ หลัก^๓ คือ

- ๑) ทุกคนต้องเคารพกฎหมายที่มีอยู่
- ๒) กฎหมายต้องประกาศให้ทราบโดยทั่วไป
- ๓) กฎหมายไม่มีผลย้อนหลัง
- ๔) กฎหมายต้องบัญญัติให้ชัดเจนเพื่อเลี่ยงการบังคับใช้ที่มีชอบ
- ๕) กฎหมายต้องเลี่ยงความขัดแย้งกันเอง
- ๖) กฎหมายต้องไม่บังคับในสิ่งที่เป็นไปได้
- ๗) กฎหมายต้องยืนยงคงอยู่ แต่ต้องปรับให้เข้ากับสภาพความเปลี่ยนแปลงได้ และ
- ๘) การดำเนินการทุกอย่างของรัฐต้องสอดคล้องทุกประการกับกฎเกณฑ์ที่ประกาศไว้

สำหรับในประเทศไทยเอง ก็ได้มีนักกฎหมายและนักวิชาการหลายท่านที่ได้ให้ความหมายของคำว่า “หลักนิติธรรม” ไว้เช่นกัน อาทิ ศาสตราจารย์ ธานินทร์ ภัยวิเชียร ได้อธิบาย Rule of Law ซึ่งท่านแปลว่า “นิติธรรมวินัย” ว่าหมายถึง หลักการแห่งกฎหมายที่เทิดทูนศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์และยอมรับนับถือสิทธิและเสรีภาพแห่งมนุษย์ชนทุกแห่งทุกมุม รัฐต้องให้ความอารักขาคุ้มครองมนุษย์ชนให้พ้นจากลัทธิทรราชย์ หากมีข้อพิพาทใดๆเกิดขึ้น ไม่ว่าจะรัฐกับเอกชนหรือระหว่างเอกชนกับเอกชน ศาลยุติธรรมเท่านั้นที่มีอำนาจอิสระและเด็ดขาดในการตัดสินข้อพิพาทนั้นตามกฎหมายของบ้านเมือง^๔

ศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี เกษมทรัพย์ ได้อธิบายว่า หลักนิติธรรม หมายถึง การปกครองโดยกฎหมายเป็นใหญ่มีใช้คนเป็นใหญ่^๕ ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล ให้ความหมายของหลักนิติธรรมว่าหมายถึง หลักพื้นฐานแห่งกฎหมาย ซึ่งจำกัดอำนาจในทางนิติบัญญัติ เพื่อป้องกันมิให้ใช้อำนาจโดยมิชอบด้วยกฎหมายและเพื่อคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลให้เป็นไปโดยเสมอภาคกันตามกฎหมาย”^๖

^๓ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, “ดุลยภาพระหว่างการเมืองภาคนี้การเมืองและการเมืองภาคพลเรือนกับหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย”, พฤษภาคม ๒๕๕๖.

^๔ ธานินทร์ ภัยวิเชียร, บทบรรณาธิการ, บทบัณฑิต, เล่มที่ ๒๐ ตอน ๓ พ.ศ. ๒๕๐๕.

^๕ ปรีดี เกษมทรัพย์, ประชาธิปไตยกับชนชั้นกลาง, กรุงเทพฯ :สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๓๖), หน้า ๔๖.

^๖ เอกบุญ วงศ์สวัสดิ์กุล,หลักนิติรัฐ หลักนิติธรรม, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๔๐.

ในขณะที่ศาสตราจารย์ ดร.กำชัย จงจักรพันธ์ ได้ให้ความหมายของหลักนิติธรรมผ่านการดำเนินงานคณะกรรมการอิสระว่าด้วยการส่งเสริมหลักนิติธรรมแห่งชาติ (คอ.นธ.) ว่า หลักนิติธรรมหมายถึง หลักพื้นฐานทางกฎหมายที่กระบวนการทางกฎหมายและกระบวนการทางยุติธรรมจะต้องไม่ฝ่าฝืนหรือขัดแย้งต่อหลักนิติธรรมนี้ หากกฎหมายหรือกระบวนการยุติธรรมมีความขัดแย้งต่อหลักนิติธรรมผลก็จะใช้บังคับไม่ได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ หลักนิติธรรม คือ หลักที่อยู่เหนือกฎหมายทั้งปวง ซึ่งจากความหมายนี้อาจแยกองค์ประกอบของหลักนิติธรรมได้ ๖ ประการ^๗ ได้แก่

๑. กฎหมายต้องใช้บังคับเป็นการทั่วไป หลักการสำคัญประการหนึ่งของหลักนิติธรรม คือ กฎหมายต้องมุ่งหมายให้ใช้บังคับกับบุคคลทุกคนโดยทั่วไปเสมอภาคกัน กฎหมายต้องไม่มุ่งใช้บังคับกรณีใดกรณีหนึ่ง หรือกับบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะเจาะจง
  ๒. กฎหมายไม่มีผลย้อนหลังหรือที่เป็นโทษ กฎหมายจะบัญญัติให้การกระทำใดเป็นความผิดอาญาและลงโทษย้อนหลังไม่ได้ การกระทำใดๆ ที่ไม่มีกฎหมายกำหนดให้การกระทำนั้นเป็นความผิดอาญา กฎหมายที่ออกในภายหลังจะบัญญัติให้การกระทำนั้นเป็นความผิดและมีโทษอาญาย้อนหลังไม่ได้
  ๓. การสันนิษฐานว่าผู้ต้องหาคืออาญาบริสุทธิ์อยู่จนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาเด็ดขาดว่ามีความผิด ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลย ยังไม่มีความผิดจนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาเด็ดขาดว่ามีความผิด หลักการนี้เพื่อประกันสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานในกระบวนการยุติธรรมของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาเพื่อจะได้รับโอกาสต่างๆ เพื่อประโยชน์ในการต่อสู้คดีของตนอย่างเต็มที่
  ๔. หลักความเป็นอิสระและเป็นกลางของผู้พิพากษา ผู้พิพากษา ตุลาการเป็นกลไกในการอำนวยความยุติธรรมขั้นสุดท้ายที่สำคัญ ดังนั้น ผู้พิพากษาจะต้องมีความเป็นอิสระ ไม่ถูกแทรกแซง ทั้งจากฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ หรือแม้แต่ฝ่ายตุลาการด้วยตนเอง รวมทั้งผู้พิพากษาต้องมีความเป็นกลางไม่มีอคติใดๆ
  ๕. เจ้าหน้าที่รัฐจะใช้อำนาจภายใต้กฎหมายที่กำหนดไว้ องค์กรของรัฐ และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ต้องใช้อำนาจตามที่กฎหมายให้ไว้เท่านั้น จะใช้อำนาจเกินกว่าขอบเขตที่กฎหมายกำหนดไม่ได้ หลักการข้อนี้จะช่วยคุ้มครองสิทธิเสรีของประชาชนทั่วไป
  ๖. กฎหมายต้องไม่ยกเว้นความผิดให้แก่การกระทำในอนาคต การออกกฎหมายเพื่อรองรับการยกเว้นการกระทำผิดที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตไม่สามารถกระทำได้ หลักการนี้ช่วยป้องกันผู้มีอำนาจที่อาจฉ้อฉล ใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการป้องกันการกระทำผิดของตนในภายหน้า
- จากการให้ความหมายและการอธิบายข้างต้น หลักนิติธรรม จึงเป็นหลักการพื้นฐานที่เริ่มต้นจากการออกกฎหมาย จะต้องเป็นกฎหมายที่โดยเจตนาธรรมณ์และโดยลายลักษณ์อักษรเพื่อประโยชน์กับคน

^๗ คณะกรรมการอิสระว่าด้วยการส่งเสริมหลักนิติธรรมแห่งชาติ (คอ.นธ.), **หลักนิติธรรม ความหมาย สาระสำคัญและผลของการฝ่าฝืน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ: เจริญรัฐการพิมพ์, ๒๕๕๗, หน้า ๒.

ส่วนใหญ่ของประเทศ ผดุงไว้ซึ่งความยุติธรรมอย่างถ้วนหน้า มีความเป็นสากลไม่เลือกปฏิบัติ และการออกกฎหมายนั้นจะต้องออกโดยสถาบันที่มีอำนาจ ซึ่งได้แก่สถาบันที่มีตัวแทนของประชาชนที่มาจากการเลือกตั้ง ในการบังคับใช้กฎหมายจะต้องมีกระบวนการที่มีความชอบธรรมเสมอภาค ไม่เลือกปฏิบัติ มีกลไกที่จะถ่วงดุลป้องกันไม่ให้เกิดการลุแก่อำนาจ ผู้บังคับใช้กฎหมายหรือผู้นำกฎหมายไปใช้ จะต้องมีความรู้ในกฎหมายนั้นๆ อย่างแท้จริง มีใช้ตีความโดยไม่มีความกระจำกัดทั้งในเจตนารมณ์และในลายลักษณ์อักษร นอกจากนี้จะต้องมีจิตใจที่เป็นกลาง มีจริยธรรมแห่งวิชาชีพ ผู้ใช้กฎหมายซึ่งเป็นผู้ตีความกฎหมาย ถ้าหากขาดความรู้หรือขาดจริยธรรม มีการตีความกฎหมายในลักษณะเข้าข้างตัวเอง ถึงแม้กฎหมายจะมีการตรากฎหมายอย่างถูกต้องและเป็นกฎหมายที่มีวัตถุประสงค์เพื่อคนส่วนใหญ่ แต่ถ้าการตีความนั้นตีความผิดพลาดหรือมีอคติ ก็จะทำให้หลักนิติธรรมถูกระงับได้ อีกทั้งกระบวนการบังคับกฎหมายนั้น จะต้องมีการบวนการยุติธรรมที่ชอบด้วยกฎหมาย (due process of law) ซึ่งหมายความว่า ในกรณีที่มีผู้ถูกละเมิดนั้น จะต้องมีการสอบสวนสอบสวน จับกุม ฟ้องร้อง โดยตำรวจหรืออัยการ และต้องพิจารณาโดยศาลซึ่งจะต้องมีทนายความคอยแก้ต่าง ปลอดภัยจากการข่มขู่คุกคาม กระบวนการยุติธรรมเป็นเครื่องประกันหลักนิติธรรม^๔

วิชาชีพทนายความกับหลักนิติธรรม

วิชาชีพทนายความ เป็นวิชาชีพทางกฎหมายสาขาหนึ่งของกระบวนการยุติธรรม การอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนเป็นหน้าที่ของบุคคลในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งประกอบด้วย ศาล พนักงานอัยการ พนักงานสอบสวนและทนายความ ผู้ประกอบวิชาชีพทนายความต้องใช้ความรู้ ความชำนาญพิเศษและมีความรับผิดชอบต่อสังคม ทั้งมีบทบาทสำคัญในการปกป้องสิทธิมนุษยชนและหลักนิติธรรม ทนายความต้องปฏิบัติหน้าที่ทางวิชาชีพของตนตามมาตรฐานจริยธรรม และต้องรับผิดชอบได้ต่อการกระทำละเมิด ระเบียบปฏิบัติหลักวิชาชีพตามข้อบังคับมารยาททนายความ หากบุคคลในกระบวนการยุติธรรมฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ไม่ทำหน้าที่ตามกฎหมายในการอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนแล้ว ย่อมทำให้สังคมเกิดความไม่สงบสุขขึ้นได้ ผู้ประกอบวิชาชีพทนายความเป็นผู้มีความอิสระในการประกอบอาชีพ มีหน้าที่ประการหนึ่งคือ การนำเสนอข้อเท็จจริงในคดี เพื่อให้ศาลสามารถพิจารณาคดีได้อย่างละเอียดรอบคอบ และสามารถอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนได้อย่างถูกต้องเป็นธรรม หากทนายความคนหนึ่งคนใด กระทำการหลอกลวงศาลให้หลงผิดในข้อเท็จจริงแห่งคดี หรือกล่าวความเท็จต่อศาล หรือนำพยานหลักฐานอันเป็นเท็จมาแสดงต่อศาล ย่อมทำให้ศาลไม่อาจทำหน้าที่อำนวยความสะดวกให้ประชาชนได้อย่างถูกต้องเป็นธรรม การกระทำของทนายความดังกล่าว ถือได้ว่าเป็นการฝ่าฝืน ขัด หรือแย้งต่อหลักนิติธรรม

^๔ ลิขิต ธีรเวคิน, **หลักนิติธรรม (the rule of law) และหลักนิติวิธี (the rule by law)**, ๙ สิงหาคม ๒๕๔๙, ออนไลน์, เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๖๕, <https://mgronline.com/daily/detail/9490000101501>

ในบริบททางสังคมปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าในสังคมไทยปัญหาความเหลื่อมล้ำ เป็นปัญหาพื้นฐานสำคัญที่สังคมไทยกำลังเผชิญหน้าอยู่ ทั้งในด้านฐานะทางเศรษฐกิจและฐานะทางสังคม กลุ่มคนที่มีฐานะร่ำรวยและมีฐานะทางสังคมที่ดีเป็นเพียงส่วนน้อยของประเทศเพียงร้อยละ ๑ ของประชากรทั้งประเทศ แต่ทว่ากลับเป็นกลุ่มชนชั้นนำ ที่มีการถือครองทรัพย์สินจำนวนมาก ในขณะที่คนส่วนใหญ่ของประเทศยังคงเป็นคนยากจน และท่ามกลางการแปรเปลี่ยนของภาวะด้านเศรษฐกิจ สังคม และทางด้านการเมืองที่รวดเร็วในปัจจุบัน ทำให้ช่องว่างทางสังคมเพิ่มมากขึ้น และความเหลื่อมล้ำนี้ไม่เพียงส่งผลในมิติสังคมและเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังส่งผลในด้านกระบวนการยุติธรรมด้วย โดยจะเห็นได้ว่า กลุ่มคนที่มีฐานะและความมั่นคงทางเศรษฐกิจที่ดีก็มีช่องทางในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมที่ดีกว่า มีโอกาสในการได้รับความช่วยเหลือจากทนายความหรือผู้ประกอบการวิชาชีพทางกฎหมายในการให้ความเห็นได้อย่างเต็มที่ ในขณะที่ประชาชนที่เป็นคดีแต่มีฐานะยากจนโอกาสในการเข้าถึงความช่วยเหลือทางกฎหมายจากผู้ประกอบการวิชาชีพจะจำกัด ทำให้เกิดช่องว่างในกระบวนการยุติธรรม และโอกาสในการเข้าถึงความยุติธรรมที่ไม่เสมอภาคกันในสังคม

การลดช่องว่างในการเข้าถึงความเป็นธรรมที่เสมอภาคกันสะท้อนให้เห็นถึงการรองรับหลักนิติธรรมที่เกิดขึ้นในกระบวนการยุติธรรมที่ต้องได้รับการยืนยันแก่ทุกคน ดังนั้นจึงต้องมีการสร้างกลไกในการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายเพื่อลดช่องว่างความเหลื่อมล้ำทางกระบวนการยุติธรรมดังกล่าวด้วยข้อจำกัดที่ปรากฏขึ้นจึงเป็นที่มาของกลไกการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายของทนายความเพื่อช่วยเหลือให้ประชาชนที่มีคดีความสามารถเข้าถึงความเป็นธรรมโดยการได้รับความช่วยเหลือทางคดีจากทนายความวิชาชีพที่มีความรู้ความสามารถทางด้านกฎหมาย ทำให้ประชาชนสามารถใช้สิทธิทางกฎหมายได้อย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน และช่วยลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชน

สภาพทนายความในพระบรมราชูปถัมภ์ จึงถือว่าเป็นองค์กรสำคัญที่จะช่วยให้ประชาชนมีสิทธิเท่าเทียมกันและช่วยลดผลกระทบที่จะก่อให้เกิดปัญหาการเอาเปรียบจากความเหลื่อมล้ำทางสังคมสภาพทนายความจึงได้กำหนดนโยบายเพื่อช่วยเหลือคนยากจน ผู้ด้อยโอกาส ให้สามารถเข้าถึงความเป็นธรรม ได้รับสิทธิที่เท่าเทียมกันในการดำเนินทางกระบวนการยุติธรรม โดยจัดให้มีทนายความอาสา ในการช่วยเหลือประชาชนคนยากจน ผู้ยากไร้ไม่ได้รับความยุติธรรม ในการดำเนินคดีทั้งหมดที่เกี่ยวข้องให้และให้คำปรึกษาทางด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม โดยกำหนดเกณฑ์บางประการเพื่อให้ผู้ที่จะขอความช่วยเหลือนั้นได้รับความช่วยเหลือจากทนายอาสาโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย ซึ่งถือว่าเป็นกลไกสำคัญในการยื่นหยัดหลักนิติธรรมในกระบวนการยุติธรรมเพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้อย่างเท่าเทียม

ตามพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.๒๕๒๘ หมวด ๙ ได้บัญญัติเกี่ยวกับการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย โดยบัญญัติว่าให้มีการตั้งมีคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายขึ้นมา^๔ และได้มี

^๔ พระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ.๒๕๒๘, มาตรา ๗๔ บัญญัติว่า “ให้มีคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายประกอบด้วยนายกอุปนายก เลขาธิการ และบุคคลอื่นอีกไม่เกินแปดคนที่คณะกรรมการแต่งตั้งจากผู้ที่เคยเป็นทนายความมาแล้วรวมกันไม่น้อยกว่าสิบปี ให้นายกเป็นประธานกรรมการ อุปนายกเป็นรองประธานกรรมการและเลขาธิการเป็นเลขานุการ”

การออกข้อบังคับสภาพนายความว่าด้วยการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย พ.ศ. ๒๕๒๙ ขึ้นมา กำหนดให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายขึ้นมาทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค และจัดให้มีทนายความอาสาเพื่อทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายตามที่ได้รับการร้องขอ หรือตามที่คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายมอบหมาย^{๑๐} โดยประชาชนผู้ได้รับความช่วยเหลือไม่ต้องเสียค่าทนายความหรือค่าใช้จ่ายใด ๆ ให้แก่ทนายความผู้ดำเนินการทั้งสิ้น^{๑๑}

นอกจากนั้นการที่วิชาชีพทนายความเป็นวิชาชีพที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นวิชาชีพอันมีเกียรติ ติดต่อกันมาช้านานนับแต่วาระแรกของวิชาชีพนี้ได้ก่อกำเนิดขึ้น ความหมายของคำว่า “วิชาชีพอันมีเกียรติ” นี้เป็นความหมายที่มุ่งเกิดทุนผลงานของทนายความโดยตรง ทั้งนี้ เพราะทนายความได้เป็นผู้อุทิศตนให้แก่การศึกษาค้นคว้าวิชากฎหมายโดยตลอดเวลานั้น ไปใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ส่วนหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมในอันที่จะค้นคว้าหาความจริงที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังข้อพิพาททั้งปวงระหว่างคู่กรณี อาชีพทนายความถือได้ว่าเป็นอาชีพที่มีส่วนประคับประคองและผดุงความยุติธรรมของสังคมไว้โดยตรง ด้วยการปฏิบัติให้เป็นไปตามตัวบทกฎหมาย^{๑๒}

ด้วยเหตุที่ทนายความเป็นนักกฎหมายสาขาหนึ่งซึ่งมีความสำคัญในการผดุงความยุติธรรม ทนายความจึงควรมีความประพฤติที่เหมาะสมในขณะปฏิบัติหน้าที่ในศาล คว ดังกล่าวรปฏิบัติตนเองให้เหมาะสมกับอาชีพที่ได้รับความไว้วางใจจากประชาชน การปฏิบัติตนภายนอกศาลซึ่งเกี่ยวกับคดีควรอยู่ในกรอบของจริยธรรมและการดำรงตนเป็นทนายความ ควรอยู่ในกรอบของจริยธรรมทั้งในด้านส่วนตัว และต่อบุคคลภายนอก จริยธรรมของทนายความในการดำรงตน ไม่ประพฤติตนฝ่าฝืนต่อศีลธรรมอันดี มีความซื่อสัตย์สุจริตในวิชาชีพ ดำรงตนตามอัตภาพ ไม่กอบโกยผลประโยชน์และเรียกค่าทนายความมากเกินไป จนเป็นการเบียดเบียนผู้อื่น ทั้งต้องมีแนวความคิดในการผดุงความยุติธรรมเป็นพื้นฐานของจิตใจ มีความเป็นอิสระกล้าหาญในการแสดงความคิดเห็น ซึ่งต้องไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของผู้ใด มีจุดมุ่งหมายในการประกอบวิชาชีพทนายความให้สำเร็จ เป็นผลดีในการผดุงความยุติธรรม ต้องภาคภูมิใจในอุดมการณ์ของการรับใช้ประชาชน ทำกฎหมายให้เป็นธรรม และอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้เกิดขึ้นด้วยความองอาจกล้าหาญ อันจะได้ชื่อว่าเป็นทนายความที่มีหลักนิติธรรม

^{๑๐} ข้อบังคับสภาพนายความว่าด้วยการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย พ.ศ. ๒๕๒๙. ข้อ ๑๔ วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “ให้คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาคจัดให้มีทนายความอาสาสมัคร เพื่อทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายตามที่ได้รับการร้องขอหรือตามที่คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายมอบหมาย”

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, ข้อ ๑๖ บัญญัติว่า “ประชาชนผู้ได้รับความช่วยเหลือไม่ต้องเสียค่าทนายความหรือค่าใช้จ่ายใด ๆ ให้แก่ทนายความผู้ดำเนินการทั้งสิ้น”

^{๑๒} มารุต บุณนาค, **หนังสือวิชาว่าความและมารยาททนายความ**, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด, ๒๕๔๕, หน้า ๔๕๘.

ปัญหาและอุปสรรคในการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายของทนายความ

จากที่ได้กล่าวไปว่าการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายของทนายความเป็นกลไกสำคัญในการดำรงไว้ซึ่งหลักนิติธรรมเพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้อย่างเท่าเทียม และลดช่องว่างหรือความเหลื่อมล้ำในกระบวนการยุติธรรม แต่ทว่าในทางปฏิบัติกลับพบว่าการดำเนินการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายของทนายความยังคงประสบปัญหาและอุปสรรคบางประการส่งผลกระทบต่อการดำรงไว้ซึ่งหลักนิติธรรมดังกล่าวยังไม่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่

๑. ปัญหาด้านคุณภาพของทนายความอาสา ความรู้ ความเข้าใจ และทักษะทางกฎหมายของทนายความอาสาเป็นปัจจัยสำคัญการปฏิบัติหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย ประสบปัญหาด้านการขาดความรู้ความเข้าใจในตัวบทบัญญัติกฎหมายที่มีการแก้ไข หรือมีบัญญัติออกมาบังคับใช้ใหม่ได้อย่างครอบคลุมทำให้ทนายความอาสาไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่สามารถช่วยเหลือประชาชนได้และอาจจะกลายเป็นการซ้ำเติมประชาชนในลักษณะที่ทำให้ประชาชนที่เป็นคดีความเสียโอกาสหรือเสียเปรียบ เพราะความไม่รู้^{๑๓} ในการปฏิบัติหน้าที่ช่วยเหลือประชาชนทั่วไปทางด้านกฎหมายนั้น นอกจากทนายความอาสาที่มีความจำเป็นต้องมีทักษะทางด้านกฎหมายหลัก ๆ โดยเฉพาะกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายอาญา กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ฯลฯ แล้วทนายความอาสายังต้องมีความเชี่ยวชาญทางด้านกฎหมายเฉพาะด้าน เพราะปัจจุบันคดีความที่เกิดขึ้นจะเป็นเรื่องที่ต้องใช้กฎหมายเฉพาะด้าน เช่นกฎหมายลิขสิทธิ์ กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค หรือกฎหมายล้มละลาย เป็นต้น และมีความจำเป็นที่ทนายความอาสาจะต้องมีประสบการณ์ในการว่าความในศาล ซึ่งการเพิ่มพูนประสบการณ์ในการว่าความในศาลเป็นเรื่องที่ทนายความจะต้องฝึกฝนด้วยตนเองโดยตรงจากประสบการณ์จริงในศาลเท่านั้น การอบรมจากสภาทนายความหรือการเรียนในมหาวิทยาลัย ต่าง ๆ ไม่สามารถที่จะสอนให้ได้ ดังนั้น ทักษะในการปฏิบัติหน้าที่ และประสบการณ์ของทนายความอาสาจึงเป็นสิ่งจำเป็นการขาดทักษะและประสบการณ์ดังกล่าวส่งผลให้การปฏิบัติหน้าที่ในการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายไม่มีประสิทธิภาพ ซึ่งการจัดหาทนายความอาสาโดยรัฐตามกฎหมายนั้นปัจจุบันใช้ระบบการขึ้นทะเบียนรายชื่อ และหากเรียกตามลำดับแล้ว ทำให้ไม่สามารถเลือกทนายความที่ตรงหรือมีความเหมาะสมกับคดีได้ ซึ่งในทางปฏิบัติส่วนใหญ่จะได้ทนายความที่ไม่ตรงกับเนื้อหาคดีเนื่องจากการเรียกเรียงตามลำดับแต่ไม่ได้เลือกตามความเชี่ยวชาญของทนายความคนนั้น^{๑๔}

๒. ปัญหาเรื่องค่าตอบแทนทนายความอาสา จากที่ได้กล่าวไปก่อนหน้านี้แล้วว่าในการปฏิบัติหน้าที่ที่ทนายความอาสาเป็นการอาสาเพื่อเข้ามาช่วยเหลือประชาชนที่เป็นคดีโดยไม่มีการเก็บค่า

^{๑๓} ไพบุลย์ ตั้งธนะวัฒน์ และ ปิ่นนพพร โรหิตาน, “กลยุทธ์การพัฒนาคณะลักษณะทนายความต่อการเข้าร่วมประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนของประเทศไทย” วารสารวิชาการบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสวนดุสิต ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๖๑) หน้า ๗๔.

^{๑๔} สนธยา โจมกัน, “แนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการใช้ทนายความที่รัฐจัดหาให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา,” วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๓), ๑๖๑.

ทนายความจากประชาชนที่ร้องขอความช่วยเหลือ แต่ปัจจุบันค่าตอบแทนทนายความอาสาของแต่ละหน่วยงานยังมีความเหลื่อมล้ำไม่เท่าเทียมกัน และตัวทนายความเองก็ไม่อาจรู้ได้แน่ชัดว่าจะได้รับค่าตอบแทนเป็นจำนวนเท่าใดและไม่รู้ว่าคดีจะสิ้นสุดลงเมื่อใด จึงอาจทำให้ทนายความเกิดความไม่มั่นใจในการทำงาน ขาดความทุ่มเทในการทำงาน ดังนั้นก็จะส่งผลต่อประสิทธิภาพในการทำงานของทนายความอาสาในการช่วยเหลือให้ประชาชนเข้าถึงความยุติธรรมอีกด้วย^{๑๕}

๓. ด้านเกณฑ์ในการให้ความช่วยเหลือทางคดีความแก่ประชาชน ในประเทศไทยเกณฑ์ในการให้ความช่วยเหลือด้านทนายความในการต่อสู้คดีเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาซึ่งส่วนใหญ่เป็นความผิดที่มีโทษร้ายแรงถึงขั้นจำคุกขึ้นไป^{๑๖} แต่โดยความเป็นจริงแล้วอาจมีคดีที่มีโทษไม่ตามที่กฎหมายกำหนด แต่ด้วยสิทธิการมีทนายความเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน ดังนั้น แม้เป็นความผิดอาญาที่มีโทษไม่ร้ายแรงบางคดีหรือในกรณีเร่งด่วนที่จำเป็นต้องมีทนายความ รัฐก็ควรต้องจัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยด้วย และเงื่อนไขการให้ความช่วยเหลือควรขยายไปถึงประชาชนทุกระดับชั้นแม้กระทั่งข้าราชการที่ตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยเองก็สามารถเข้ามาขอความช่วยเหลือได้ เพราะการช่วยเหลือนั้นอาจจะเป็นการให้ความช่วยเหลือในด้านการฟ้องคดีหรืออาจจะเป็นการให้คำปรึกษาทางคดีก็ได้ ซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ประชาชนทุกคนควรได้รับอย่างเสมอภาคกัน^{๑๗}

บทสรุป

วิชาชีพทนายความเป็นวิชาชีพที่มีความสำคัญต่อประชาชนในกระบวนการยุติธรรม วิชาชีพนี้จำเป็นต้องมีจริยธรรมและข้อบังคับมรรยาททนายความ เพื่อเป็นหลักประกันในมาตรฐานทางวิชาชีพให้ประชาชนได้เชื่อมั่นในการประกอบวิชาชีพของทนายความ ซึ่งถือเป็นงานส่วนหนึ่งของกระบวนการยุติธรรม เป็นเครื่องมือที่แสวงหาความยุติธรรมตามกฎหมาย อันเป็นหลักประกันประการสำคัญประการหนึ่งว่าการปฏิบัติหน้าที่ของทนายความในการช่วยเหลือประชาชนในการเข้าถึงความยุติธรรมเป็นการยืนหยัดหลักนิติธรรมในกระบวนการยุติธรรม

กลไกของสภาทนายความในการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายโดยเฉพาะการช่วยเหลือแก่ประชาชนที่ร้องขอซึ่งยากจน ยากไร้ และ/หรือไม่สามารถเข้าถึงทนายความเพื่อให้การช่วยเหลือในคดีได้ เป็นกลไกสำคัญของวิชาชีพทนายความในการช่วยลดความเหลื่อมล้ำในกระบวนการ

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน. หน้าเดียวกัน.

^{๑๖} ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๗๓ บัญญัติว่า “ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในคดีที่จำเลยมีอายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่ถูกฟ้องต่อศาล ก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีก็ให้ศาลตั้งทนายความให้

ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุก ก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีและจำเลยต้องการทนายความ ก็ให้ศาลตั้งทนายความให้”

^{๑๗} อีรินดี เทพสุเมธานนท์ และสลิล สิริพิฑูร, “สิทธิที่จะได้รับการตั้งทนายความโดยรัฐ,” วารสารมหาวิทยาลัยพายัพ ปีที่ ๓๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๔), หน้า ๒๑๒-๒๑๕.

ยุติธรรมได้ ดังนั้นการดำเนินการตามกลไกดังกล่าวผ่านการปฏิบัติหน้าที่ของทนายอาสาจึงเป็นการ ยืนหยัดหลักนิติธรรมของทนายความ

แต่ทว่าจากทางปฏิบัติจะเห็นได้ว่าด้วยอุปสรรคและข้อจำกัดบางประการส่งผลให้กลไกของ ทนายความอาสาในการให้ความช่วยเหลือประชาชนเองไม่อาจผลดุงหลักนิติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะความรู้ความสามารถของทนายความอาสาซึ่งเป็นประเด็นด้านคุณภาพของทนายความอาสาซึ่ง ส่งผลต่อการให้ความช่วยเหลือประชาชนที่ยากจนและมีคดีความไม่สามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้อย่างมี ประสิทธิภาพ หรือประเด็นเรื่องค่าตอบแทนทนายความอาสา รวมไปถึงกฎเกณฑ์ในการให้ความช่วยเหลือ จำเลยในคดีอาญาซึ่งมีข้อจำกัดทางกฎหมายบางประการ ส่งผลให้การดำเนินงานของกลไกการให้ความ ช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายของสภาทนายความเองก็ไม่สามารถดำเนินการไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น เมื่อพิจารณาถึงหลักความสำคัญของหลักนิติธรรมแล้ว จะเห็นได้ว่า หลักนิติธรรมเป็น คุณธรรมทางกฎหมายที่ใหญ่ยิ่งของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยมีหลักว่าการออกกฎหมาย นั้นต้องมีความยุติธรรม เป็นกลาง ไม่เลือกปฏิบัติ ในการบังคับใช้กฎหมายต้องมีความชอบธรรม เสมอ ภาค ผู้บังคับใช้กฎหมายเป็นผู้มีความรู้ในกฎหมายนั้นๆ และกระบวนการบังคับใช้ต้องมีกระบวนการที่ ยุติธรรม ซึ่งหมายความว่า ในกรณีที่มีผู้ถูกละเมิดนั้นจะต้องมีกระบวนการสืบสวนสอบสวน การจับกุม ฟ้องร้อง พิจารณาความโดยศาล ซึ่งจะต้องมีทนายความแก้ต่าง หากทนายความซึ่งทำหน้าที่แก้ต่างนั้น เป็นบุคคลขาดความรู้ความสามารถ รวมไปถึงไร้ซึ่งคุณธรรมทางกฎหมายหรือจิตสำนึกในการเคารพหรือ ใช้กฎหมายที่สอดคล้องกับหลักนิติธรรมแล้ว ย่อมส่งผลกระทบต่อความยุติธรรม ในการที่จะอำนวยความ ยุติธรรมหรือหลักประกันสิทธิ เสรีภาพของประชาชนให้เกิดแก่ประชาชน การอำนวยความยุติธรรมเพื่อ สร้างความเป็นธรรมและความถูกต้องชอบธรรมแก่ประชาชนจึงเป็นการมุ่งปฏิบัติงานตามวิชาชีพ ทนายความภายใต้หลักนิติธรรมอย่างแท้จริง ทุกภาคส่วนจึงต้องร่วมกันในการขับเคลื่อนกลไกในการให้ ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายให้เกิดประสิทธิภาพเพื่อยืนหยัดหลักนิติธรรมในกระบวนการ ยุติธรรมของไทยให้เกิดผลจริงยิ่งขึ้นไป

บรรณานุกรม

- คณะกรรมการอิสระว่าด้วยการส่งเสริมหลักนิติธรรมแห่งชาติ (คอ.นธ.). **หลักนิติธรรม ความหมายสาระสำคัญและผลของการฝ่าฝืน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: เจริญรัฐการพิมพ์. ๒๕๕๗.
- ธานินทร์ กรัยวิเชียร. บทบรรณาธิการ. **บทบัญญัติ**. เล่มที่ ๒๐ ตอน ๓ พ.ศ. ๒๕๐๕.
- ธีรนิติ เทพสุเมธานนท์ และสลิลา สิริพิฑูร. “สิทธิที่จะได้รับการตั้งทนายความโดยรัฐ.” **วารสารมหาวิทยาลัยพายัพ**. ปีที่ ๓๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๔): ๒๑๐ - ๒๒๖.
- ณัฐกาญจน์ ทองคำ. “ความสามารถในการดำเนินคดี: การจัดหาทนายความโดยรัฐให้จำเลยในคดีอาญา.” **วิทยานิพนธ์หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ปริธีพนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต**.
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. “ดุลยภาพระหว่างการเมืองภาคนี้การเมืองและการเมืองภาคพลเรือนกับหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย.” พฤษภาคม ๒๕๕๖.
- ปรีดี เกษมทรัพย์. **ประชาธิปไตยกับชนชั้นกลาง**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน. ๒๕๓๖.
- ไพบูลย์ ตั้งชนะวัฒน์ และ ปิ่นนพหยักษ์ ติตสุนทรโรทยาน. “กลยุทธ์การพัฒนาคุณลักษณะทนายความต่อการเข้าร่วมประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนของประเทศไทย.” **วารสารวิชาการบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยสวนดุสิต**. ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๖๑): ๖๓ - ๗๗.
- มารุต บุณนาค. **หนังสือวิชาวาทและมารยาททนายความ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน. ๒๕๔๕.
- ลิขิต ธีรเวคิน. “หลักนิติธรรม (the rule of law) และหลักนิติวิธี (the rule by law).” ๙ สิงหาคม ๒๕๔๙. ออนไลน์. เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๖๕. <https://mgronline.com/daily/detail/9490000101501>
- วราเทพ รัตนากร. “หลักนิติธรรมกับการควบคุมการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐโดยฝ่ายนิติบัญญัติ.” ออนไลน์. เข้าถึงเมื่อ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๖๕, https://www.constitutionalcourt.or.th/occ_web/ewt_dl_link.php?nid=1281, หน้า ๑ - ๑๗.
- สนธยา โจมกัน. “แนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการใช้ทนายความที่รัฐจัดหาให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา.” **วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**. ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๓): ๑๕๗ - ๑๖๘.
- เอกบุญ วงศ์สวัสดิ์กุล. **หลักนิติรัฐ หลักนิติธรรม**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๕๓.